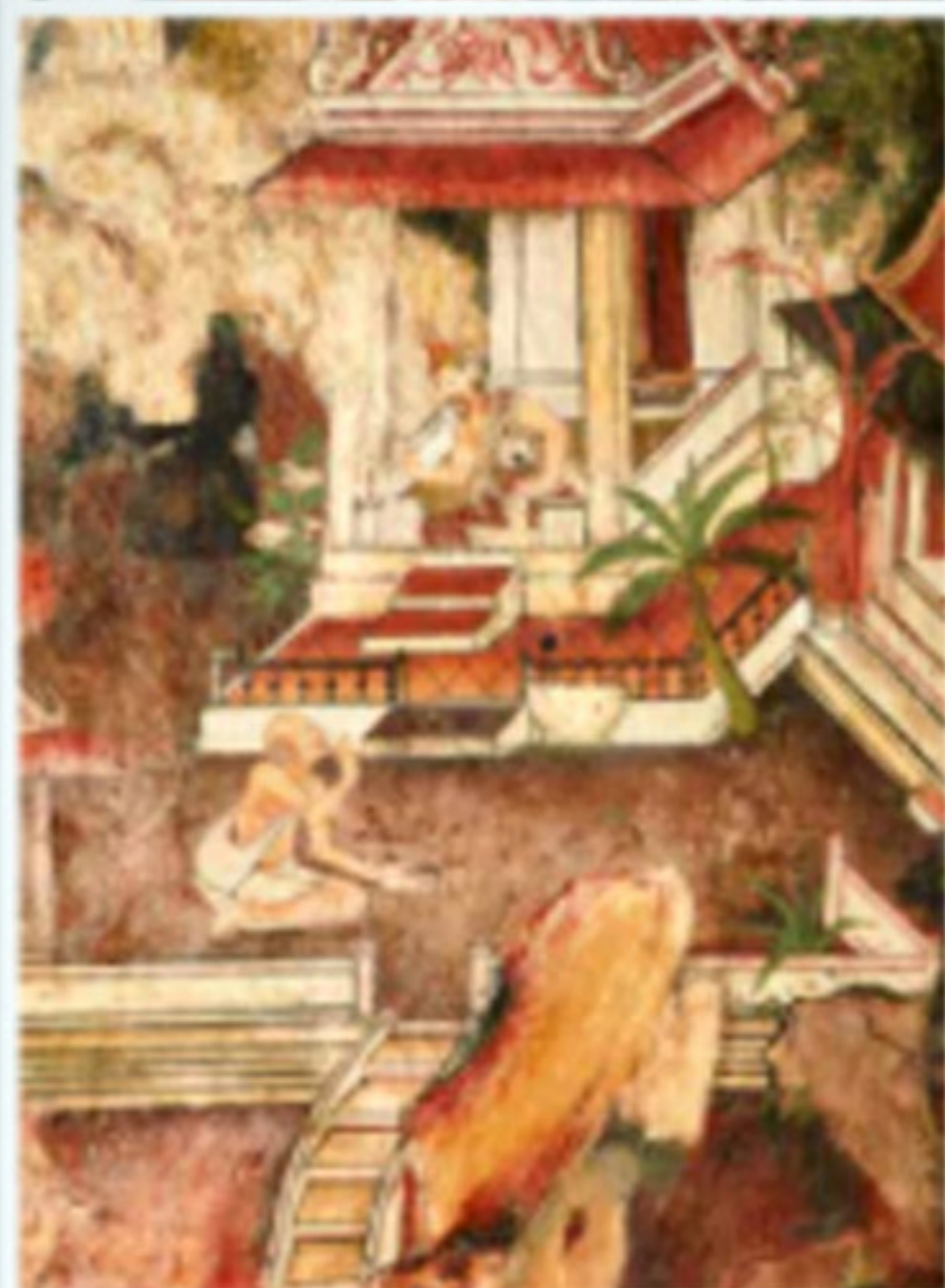

จิตรกรรมฝาผนัง มรดกของบรรพชน

จิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนบนผนังหรือส่วนประกอบอื่นของอาคารเพื่อประดับตกแต่ง ในประเทศไทยพบหลักฐานชัดเจนในสมัยสุโขทัยเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา เป็นการเขียนภาพเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา อยู่ภายในคูหา หรือห้องกรงของพระเจดีย์ ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลายพบหลักฐานการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังบนผนังพระอุโบสถ และพระวิหาร นับเป็นงานศิลปะอันทรงคุณค่า ภาพจิตรกรรมที่เขียนนี้ มีเรื่องราวที่ชัดเจนขึ้น ได้แก่ เรื่องพุทธประวัติ และอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ หรืออธิบายหลักธรรม และความเชื่อต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เกิดความเข้าใจ และเกิดศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา

เนื้อเรื่องของจิตรกรรมฝาผนังอาจแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

๑. เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ เรื่องทศชาติชาดก เรื่องไตรภูมิ เรื่องธุดงค์อสุภะ ฯลฯ
๒. เรื่องราวเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน เรื่องขบวนแห่ในการพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินทางชลมารค และทางสถลมารค ฯลฯ
๓. เรื่องราวในวรรณคดีสำคัญ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องอิเหนา เรื่องสังข์ทอง ศรีธนญชัย ฯลฯ
๔. เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เช่น เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา เรื่องพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯลฯ

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ และพระวิหารนี้ เขียนบนฝาผนังด้านสกัดส่วนหัว และท้าย กล่าวคือด้านหน้าหรือด้านหลัง เรียกว่า ฝาผนังด้านหุ้มกลอง ซึ่งเป็นฝาผนังขนาดใหญ่ นิยมเขียนรูปภาพเหตุการณ์ตอนสำคัญ เช่น รูปภาพเรื่องปฐมสมโพธิ ตอนมารวิชัย หรือพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภายหลังโปรดพระพุทธมารดา

ส่วนฝาผนังด้านข้างทั้งสองด้านที่เชื่อมต่อเข้ากับฝาผนังด้านหุ้มกลอง เรียกว่า “ด้านรี” มีทั้งที่เจาะเป็นช่องหน้าต่าง ทำให้ฝาผนังช่วงที่อยู่ในแนวระดับเสมอกับช่องหน้าต่างจึงขาดเป็นช่องๆ แต่ก็มีพื้นที่กว้างและสูงพอประมาณ เรียกพื้นที่ว่างระหว่างช่องหน้าต่างว่า “ห้อง” อีกลักษณะหนึ่งผนังด้านข้างก่อเป็นผนังทึบทั้งหมดไม่มีช่องหน้าต่างจึงมีพื้นที่ว่างเหลืออยู่มาก ฝาที่ทึบเช่นนี้นิยมเขียน “ภาพเทพนม” ซึ่งเป็นรูปเทวดานั่งประนมมือเรียงติดต่อกันไปเป็นแถวตลอดผนัง และภาพเทพนมนี้ซ้อนกันไปเป็นชั้นๆ ตั้งแต่เชิงผนังขึ้นไปจนสุดปลายผนัง

นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่ผนังระหว่างช่องประตูที่ผนังด้านหุ้มกลองทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งมักจะเขียนเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ เช่น ตอนโทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ประวัติและเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนัง

เรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ และพระวิหารที่เขียนในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งสืบเนื่องมาสมัยรัตนโกสินทร์ จะสัมพันธ์สอดคล้องกับองค์ประกอบภายในพระอุโบสถ คือ ภายในพระอุโบสถ หรือพระวิหาร มักนิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นพระประธาน ดังนั้นบนผนังด้านหน้าพระประธานส่วนใหญ่นิยมเขียนเป็นภาพขนาดใหญ่ เป็นเหตุการณ์ตอนพญาวสวัตติมารได้ยกทัพเสนามารพร้อมด้วยอมนุษย์และสัตว์ร้ายต่างๆ มาสำแดงอิทธิฤทธิ์ เพื่อทำร้ายพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าทรงประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์อย่างอาการสงบ พระหัตถ์ขวาพาดไว้ที่พระขงฆ์ อันเป็นอากัปกิริยาแสดงสักขีพยานแก่พระแม่ธรณี ซึ่งกำลังบิดพระเมาลีจนน้ำไหลนองท่วมพหลมารพ่ายแพ้ และในที่สุดพญามารแพ้พ่าย ละพยศและประนมมือถวายอภิวาท และในที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ส่วนด้านหลังพระประธานส่วนใหญ่นิยมเขียนภาพไตรภูมิ หรือไตรภูมิโลกสันฐาน (สวรรค์ โลกมนุษย์ และนรก) ประกอบด้วยเขาสัตบริภัณฑ์ หรือเสด็จลงจากดาวดึงส์ และทรงกระทำ “โลกวิธรณปาฏิหาริย์” หรือ “ทรงเปิดโลก”

เรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนังซึ่งช่างนิยมเขียนได้แก่ พุทธประวัติ และทศชาติชาดก

พุทธประวัติ

จิตรกรรมฝาผนังที่แสดงเรื่องราวพุทธประวัติตั้งแต่ต้นจนจบคือนับตั้งแต่พระเจ้าสุทโธทนะทรงอภิเษกกับพระนางสิริมหามายา เทพดาอัญเชิญท้าวสันตดุสิตมาจุติ และเหตุการณ์ตั้งแต่ประสูติจนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน จากนั้นจึงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ปราภฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดราชสิทธิาราม และวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ดี เรื่องราวพุทธประวัติในภาพจิตรกรรมฝาผนังแต่ละแห่งมักจะมีเหตุการณ์ตอนสำคัญเหมือนกัน ได้แก่ ตอนประสูติ ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ ตอนตรัสรู้ ตอนแสดงปฐมเทศนา และตอนปรินิพพาน ส่วนเหตุการณ์ตอนอื่นๆ อาจจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ช่างจะนำมาเขียน

มารวิชัย

พระมหาบุรุษทรงประทับนั่งขัดสมาธิบนรัตนบัลลังก์ใต้ต้นอัสสัตถะ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ได้ทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่า จะไม่ทรงลุกไปจากที่ประทับจนกว่าจะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เทวดาจึงพากันนำเครื่องสักการะบุปผามาล้อมมาสักการะบูชาและแซ่ซ้องสาธุการไปทั่วจักรวาล พญาวสวัตติมารได้สดับเสียง จึงทราบในพระทัยว่า พระมหาบุรุษจะตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณจึงบังเกิดความน้อยใจ คิดริษยา และเคียดแค้น จึงระดมพลเสนามารพร้อมเครื่องสรรพาวุธ พญาวสวัตติมารทรงช้าง คีรีเมขล์ นิรมิตมือพันมือ ถืออาวุธพร้อมสรรพ นำกองทัพอันดุร้ายเข้ามาล้อม พระมหาสัตว์ไว้อย่างแน่นหนา

เหล่าเทพดาที่ห้อมล้อมอยู่รอบพระมหาสัตว์ เมื่อได้เห็นกองทัพ พญามาร ต่างตื่นตระหนกตกใจกลัวอกสันขวัญหาย พากันหนีไปยัง ขอบจักรวาล ทิ้งให้พระมหาสัตว์ต่อสู้กับกองทัพพญามารตามลำพัง แต่พระมหาสัตว์ก็ได้หวั่นไหวสะทกสะท้านแต่ประการใด ทรงระลึกถึง บารมีธรรมทั้ง ๓๐ ประการ ยิ่งทำให้พญาวสวัตติมารพิโรธมากยิ่งขึ้น จึงให้เสนามารเข้ารุมทำร้ายด้วยอาวุธต่างๆ บรรดาอาวุธที่พุ่งซัดเข้าไปกลับกลายเป็นบุปผามาล้อมเครื่องบูชาไปจนสิ้น

พญามารจึงตรัสแก่พระมหาบุรุษว่า รัตนบัลลังก์เป็นของตนเอง พระมหาสัตว์ตรัสตอบไปว่า บัลลังก์แก้วที่ประทับนี้ เกิดจากบุญที่ตนเอง ได้ทรงบำเพ็ญมายาวนานหลาย พญามารก็คิดค้านว่า พระมหาสัตว์รับสิ่ง มานั้นไม่เป็นความจริง ให้หาพยานมายืนยัน พระมหาบุรุษจึงตรัสเรียก นางวสุนธรา พระนางธรรณี มาเป็นพยานในการบำเพ็ญกุศลอันยาวนานของ พระองค์

พระนางธรรณีจึงเข้าแรกแทรกพื้นพสุธาขึ้นมา ทำอัญชลีพระมหาบุรุษ แล้วก็ประกาศแก่พญามารว่า พระมหาบุรุษได้ทรงบำเพ็ญบุญมายาวนาน เหลือที่จะประมาณได้ แต่น้ำที่กรวดซึ่งพระนางเอามวยผมรองรับไว้นั้น เป็น พยานได้ จากนั้นจึงบีบน้ำจากมวยผม จนน้ำไหลออกมาท่วมกองทัพพญามาร ให้ถอยร่นไปจนติดขอบจักรวาล พญามารประณมหัวต้อนมัสการ ยอมรับความ ปราณี แล้วก็อันตรธานหายไป หลังจากทรงกำจัดการให้แตกพ่าย ในไม่ช้าก็ ทรงบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

เสด็จลงจากดาวดึงส์และทรงเปิดโลก

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว เสด็จขึ้นไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงโปรดพุทธมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน ครั้นถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระบรมศาสดาทรงพิจารณาพระวัสสาแล้วจึงตรัสบอกแก่ท้าวสักกะเทวราชว่า พระองค์จะเสด็จลงสู่มนุษยโลกในวันนี้ ท้าวโกสีย์จึงนิรมิตบันไดทิพย์ ๓ บันได คือบันไดทองอยู่เบื้องขวา บันไดเงินอยู่เบื้องซ้าย และบันไดแก้วอยู่ท่ามกลาง เชิงบันไดทั้งสามนั้นอยู่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร ส่วนบันไดด้านบนจรดยอดภูเขาสิเนรุราช พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลงทางบันไดแก้ว เทวดาทั้งหลายที่ตามส่งเสด็จลงทางบันไดทอง ส่วนพรหมทั้งหลายที่ตามส่งเสด็จลงทางบันไดเงิน ขณะนั้นเทพดาและพรหมทั้งหลายได้ประชุมพร้อมกันบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าเต็มจักรวาล

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับยืนอยู่ด้านบนบันได ท่ามกลางเทพพรหมบริษัทแวดล้อมเป็นบริวาร จึงได้ทรงทำ “โลกวิธรณปาฏิหาริย์” ทรงเปิดโลกโดยอาการทอดพระเนตรไปยังทิศต่างๆ ทั้งเบื้องบน และเบื้องล่าง รวม ๑๐ ทิศด้วยกัน ทันทีทันใดนั้นทุกทิศทางจะแลโล่งเห็นทั่วกัน เทวดาในสวรรค์เห็นมนุษย์ และเห็นถึงยมโลก เห็นนรก มนุษย์ก็จะเห็นเทวดาในสวรรค์ เห็นสัตว์นรก ส่วนสัตว์นรกก็แลเห็นมนุษย์ และเทวดาบนสวรรค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปิดโลกพร้อมกับเปล่งฉัพพรรณรังสีรัศมี ๖ ประการ เป็นอัศจรรย์อย่างยิ่ง

มหาชนที่เฝ้าคอยพระบรมศาสดาเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ต่างพากันไปประชุมกันอยู่อย่างคับคั่งที่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ เมื่อเสด็จมาถึงเชิงบันได มหาชนต่างพากันแซ่ซ้องสาธุการเสียงสนั่นหวั่นไหว หลังจากนั้นได้ทรงแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัท ๔ มีผู้บรรลุพระอรหันตผลเป็นจำนวนมาก

